

Az 1970. évi Tisza-völgyi árvíz

A Vízügyi Dokumentációs és Tájékoztató Iroda — a vízügyi főhatóság pártszervezetének kezdeményezésére — kiadványt készített az 1970. évi, rendkívüli méretű Tisza-völgyi árvízről. A tanulmány összefoglaló ismereteket nyújt az árvizekről, az ármentesítésről, a védekezésről általában, és összefoglalóan tartalmazza a tavalyi nagy árvízi esata krónikáját.

A tanulmányt lapunkban mártól 20 folytatásban folyamatosan közöljük, tekintettel a változatlan érdeklődésre, a hősies munka emlékeinek és tanulságainak felidézésére.

1. Árvizek a történelem kezdete óta mindig voltak és mindenkor lesznek. Egyelőre elképzelhetetlen, hogy valaha is el tudjuk érni megszüntetésüket, csak kártételük korlátozható. Az ókori mondák világában éppúgy felbukkannak az árvizek, mint az írott történelemben. Gondoljunk csak a Gilgames-eposzra és a Bibliára, vagy a magyar történelemben az 1838. évi jeges árvízre, mely Pest-Buda jelentős részét romba döntötte, és az 1879. évi szegedi árvízre, mely az Alföld legnagyobb városát pusztította el. Az egész világ közvéleményét megráztta az 1953. évi hollandiai árvíz, amelynek csaknem 2000 emberét esett áldozatul, vagy 1967-ben a felső-olaszországi árvíz, mely különösen Firenzében okozott felmérhetetlen pusztítást. Azóta is szinte nap mint nap értesülünk az újságokból, rádióból nagy területeket, olykor több országot érintő árvízkatasztrófákról.

Mi okozza az árvizeket? Hogyan védekezhetünk pusztításuk ellen, és mit várhatunk a jövőben a műszaki haladásból az árvizek elleni küzdelemben?

Az árvizeket mindenkor a felvő vízgőjtőlben fellépő különleges időjárás okozza. Mielőtt gondolatmenetünket folytatnánk, ismerkedjünk meg tehát a vízgőjtől terület fogalmával. Ha az Alpokban esik az eső, vagy az Alacsonv-Tátrában olvad a hó, a lefolyó vízmennyiség végül mindenképpen a Dunába jut. Mindkét hegyesség tehát a Duna vízgőjtőljén helyezkedik el. Vagyis a vízgőjtől terület a felvő egy-egy pontjához tartozó azon terület, amelyről a lehulló csapadék a patakokon, kisebb folyókon keresztül végül eljut a szobán forgó helvez. A Duna budapesti szelvényéhez pl. Magyarországi kétszeres területének megfelelő vízgőjtől tartozik. Ebből következik, hogy a vízgőjtől terület nem ismeri a politikai határokat. A nagy folyókon tehát, amelyek vízgőjtől területe több országra terjed, az árvizek ellen csak nemzetközi összefogással lehet sikeresen védekezni.

A folyók felső szakaszához tartozó vízgőjtől általában hegyvidéki jellegű. A Duna felső vízgőjtőljén helyezked-

nek el az Alpok, a Tisza felső vízgőjtőljéhez tartozik a Kárpátok jelentős része. A télen hó alakjában hullott csapadék az időjárásról függően kisebb-nagyobb mennyiségben tárolódik. Az Alpokban nem ritka a 4-5 m-es hóvastagság sem. Az árvizek jelentős részét a hó-takaró olvadásából származó víztömeg okozza. Ezeket nevezzük tavaszi, vagy hóolvadási árvizeknek. A Duna hegyvidéki vízgőjtőljén a magas hegyekben későn kezdődik az olvadás, ezért a hóolvadási árvíz gyakran egybeolvad az esőzésekkel eredő „zöldárral”, amely rendszerint június-júliusban jelentkezik. A Tiszán a tavaszi árvíz általában március-áprilisban, a zöldár a Dunánál korábban, május-júniusban lép fel, egybeolvadásiuk tehát szintén elég gyakori.

A hóolvadási árvizek előrejelzése érdekében a vízgőjtől területen rendszeresen méri a hóvastagságot és a hó víztartalmát. A vízügyi szolgálatok és célból külön mérőhálózatot tartanak fenn. A hó víztartalmának mérésére ma már automatikus, radioaktív izotópokkal dolgozó műszereket is használnak.

A hóolvadáson kívül a nagyobb esőzések is okozhatnak árvizeket. Minél hevesebb a csapadék, minél hosszabb időtartamú és minél nagyobb területre terjed ki, annál veszélyesebb árvízt idézhet elő. Fontos tényező a vízgőjtől talajának minősége és állapota is. Amíg a homok- vagy kavics talaj a lehulló csapadék nagy ré-

szt elnyeli és ezáltal mérsékli a lefolyást, az agyagok és a legtöbb sziklatalaj nem tartja vissza a vizet. (A Szamos, a Körösök és a Maros felső vízgőjtőljének talaja pl. jelentős részben erősen vízzáró!) Nyáron, amikor a talaj kiszáradt, ugyanaz a csapadék, amely tavasszal az átázott talajon igen nagy lefolyást okoz, nem jelent árvízveszélyt, mert az eső nagy része beszívódik a talajba. Viszont ha hóolvadás után vagy csapadékos időszakban esik le hirtelen nagymennyiségű eső, órák alatt katasztrófális áradás lép fel. Az árvíz kialakulásában nagy szerepet játszik a meder teltsége is. Ha a csapadékból származó vízmennyiség viszonylag üres folyómederbe jut, még a 4-5 méteres áradás sem jelent közvetlen veszélyt. Telt meder esetében azonban már egy-két méteres további áradás is katasztrófát okozhat. Nyilvánvaló tehát a csapadékviznyitok ismeretnek fontossága az árvízvédelem szempontjából. Ezért a vízügyi szervezetek arra, hogy a vízgőjtől számos pontján folyamatosan mérjék az eső mennyiségét és biztosítsák, hogy az észlelési eredmények gyorsan eljussanak az árvízvédelem központjába. A hidrológia tudomány ma már segítséget nyújt ahhoz, hogy a csapadék alapján előre megbecsüljük az árvíz várható magasságát, időtartamát és más olyan jellemzőit, ami módot ad arra, hogy a védekezésre időben és megfelelően felkészülhessünk.

(Folytatjuk.)

Datolya is — szilva is

A Rózsadombon, az egyik kertben díszlik, egy körülbelül 12 éves datolyaszilva, amelyet tulajdonosa, Tóth László a Szovjetunióból, a Krim félszigetéről kapott. Akkoriban cserepes fáska gyanánt érkezett és röviddel ezután kiültették a többi gyümölcsfa közé.

A fáska törzse azóta megérsődött és a növény már termést is hoz. Ültetése után hat évvel kaptak először termést és további három-négy év után már bőséges szüret esett a Rózsadombra. A kétféle fa ringlónyi nagyságú bogyót termel, amely öszre tökéletesen beérik.

A gyümölcs íze ugyancsak különleges. Húsa lágy, leveles, talán a banánra emlékeztet, vagy esetleg a sárga dinnyére. Zamata és illata jellegzetes. Ebben a gyümölcsben nincsenek magok, éppen ezért szaporítása nagy tapasztalatot igényel.

A datolyaszilva Délkelet-Ázsiából származik, ahol igen gyakori növény és termése legalább annyira kelendő, mint nálunk az alma. Öshonos például Vietnámban. Magyarországon már régebben is természetesen a növénykülönlegességeket kedvelő kertészek, vagy amatőr kertművelők. Min-

eddig azonban nem terjedt el, bár minden bizonnyal van olyan fajtája, amely Magyarországon jól fekvésű meleg vidékein jól megélné. A növényi különlegesség elszaporítására a kertészek kéri az illetékes szerveket.

Virágsziromnak Jászdózsáról

Ki nem kapott még olyan levelet, amelyről a feladó lefelejtette az utcát és a házszámot vagy magát a városnevet is? Ilyenkor aztán a címzettben felmerül a kérdés, ki volt az a jótét lélek, aki egy kis papírdarabkát ragasztott a küldeményre a postán, s ráírta azt, amit a címzők nagyvonalúan lefelejtett (vagy olvashatatlan macskakaparral vetett oda) a levél küldője.

Nos, ezek a jótét lelkek, számszerint hatan, a fővárosi 60-as számú postahivatal egyik szűk és zajos sarkában ügyködnek. A posta címnyomozó szolgálatához havonta átlag 2000 útját tévesztett levél, anxiz, nyomtatvány, sajtótermék és utalvány kerül, karácsony, újév és húsvét idején pedig közel 4000 küldemény címzettjét keresgéli sokszor krimibe illő logikai nyomozómunkával.

Ezeket az adatokat Maczój József posta-felügyelőtől tudjuk, aki több mint húsz éve „címnyomozó”, s ennek a részlegnek a vezetője. A címnyomozók lelkiismeretes munkája nem kis mértékben öregbíti a posta jó hírét, s példa arra, hogy egy intézmény hivatali kötelességén túl is tehet valamit a közönségért. Ebben a pillanatban például azon fáradoznak, hogy kiderítsék, hol lakhat a címzettje egy külföldről érkezett levélnek, amelyen ez olvasható: „2. Mara Budapest F-U.” A címzett neve szerepel a rádió-előfizetők népes listáján (a

Nemes borok a kazamatáikban

Budafokon, a híres nevezetes borvárosban, már az 1500-as években is volt bortermelés. A mészkőhegy alatt kilométereken át húzódó kazamatákban a Magyar Állami Pincegazdaság hordói között, ma is sok remekbe készült díszes faragott óriástartály őrzi a régmúlt idők emlékeit.

Itt van a bormúzeum is, ahol több ezer nemes borfajta sorakozik a polcokon. Belépni is pompás ilyen „szentélybe”. A múzeumi tárgyakhoz hozzá lehet ugyan nyúlni, de nem érdemes. Pedig csodálatosak a kiállított borok zöldszőlőből, az Esterházyak pincéből, háromputtonyos aszú 1934-ből, a Windischgrätzek tulajdonából. A múzeum legregibb darabja 1920-ból való, háromputtonyos aszú: a borok királya — a királyok bora. Az ember azt gondolná, ilyen felséges nedűket még a királyok is ritkán ittak.

Azonban kísérőnk, Losonczy Lipót szerint a tokaji borok is megválnak egyszerű. Legpompásabbak hat-nyolc éves korukban, de tizenöt esztendő után már nem élvezhetők. Kocsányosodás helyett csupán zavarossá válnak.

Egyetlen borfajta, a „tokaji esszencia”, ami száz évvel tovább megőrzi frissességét.

Leszerelés után

Tankönyvek múzeuma

A múzeum: üvegvitrinbe zárt, féltve őrzött csodavilág. A tankönyvrégiségek gyűjteménye szerény része ennek a világnak. Hogy lehet, azt is kevesen tudják; látni, áttekinteni még a tanítással foglalkozók is kevesen. A mintegy 4 ezer 900 darab könyv otthontalanul kénytelen meghúzódni a számukra itt-ott kiszorított helyeken, különböző épületek szabad zugaiban, szekrényekben és ajtómedvésekben. Az épületek közé most már csak a tanárképző főiskolához tartozókat sorolhatjuk — és már ez is valami. Nagy részük közel került a könyvtár gondozójához, dr. Huszka László főiskolai adjunktushoz, a történelem tanszékére. Több darab viszont a főépületben, a szakszervezeti irodában kapott helyet.

Tanítók és könyvek

E jobb sorsra érdemes gyűjtemény rohamosan szaporodik. Az első köteteket még a régi tanítóképző szakszervezeti bizottsága őrizte. A felszabadulás után ezek többnyire zúdzába kerültek. A régi tankönyvekre, vezérkönyvekre, tanítói kézikönyvekre azonban a szakdolgozatokat készítő hallgatóknak szükségük volt.

A múzeum gyarapodásának lendületet adott, hogy amikor az arany- és gyémánt-diplomákat a szegedi intézetben átadták a nyugdíjas tanároknak, azzal a kérés-sel fordultak a Csongrád és Békés megyei idős pedagógusokhoz, hogy küldjék el régi könyveiket. Tanthó József kétszáz, Botond Lajos 150 kötetet gazdagította a gyűjteményt. 1963-ban, mikor a tanítóképzőt beolvastották a főiskolába, körülbelül 1600 darabból állt a régiségek könyvtára. A főiskolának megszaktak a kapcsolata az idős tanítókkal. 1967-ben váratlan esemény örvendeztetette meg dr. Huszka Lászlót. A József Attila

Ludományegyetem könyvtárosa 2 ezer kötetnyi régi tankönyvet, köztük középkori tankönyveket és egyetemi jegyzeteket is ajánlott fel a múzeum számára.

Könyv: „gyenge elmékhez”

A tanárjelöltek rengeteg érdekes és hasznos ismeretet szerezhetnek a régebbi idők tanítási módszereiről, nyommon követhetik a múzeum segítségével az egyes tárgyak anyagának fejlődését. Ma már mosolyra késztetnek a valamikor úkapáink oktatására szolgáló könyvek. Itt van például az először 1770-ben kiadott Hármaskis-tükör, melynek 1833-as kiadásával büszkélkedhet a könyvtár. A megsárgult címlap tájékoztatja a diákokat arról, hogy a könyv tartalmazza „Magyar és Erdély országát, azoknak földével, polgári állapotjával és megbízott történelmével gyenge elmékhez alkalmazott módon a nemes tanulóknak summásan, de világosan.” Meghőz nem is holmi nehezen megjegyezhető formában, hanem versekbe szedve. Az 1880-as években a Mértani nézetlent biflázó diák muma még a „ferdeszögű egyenközvények területe”, vagy a „ferdények és ferdenydednek területe” lehetett.

Mindezt „summásan” összevetve: a „nemes tanulóknak” oktatásért mindig is felelősséget éreztek minden idők könyvet szerkesztő pedagógusai.

Kiadja: Két hallgató

Miről árulkodnak még ezek a könyvek? Egy-egy kor politikai légkörét meg a számtankönyvekből is felidézhetjük. A Horthy-korszakban az összeadást, kivonást a területvesztésekről megfogalmazott számtanpéldákon gyakoroltatták a gyerekekkel. Mai tankönyveinket ismerve úgy tűnik, hogy az érzelmi nevelés az idők folyamán elsekélyesedett, kiszorította a gondolkodásra szoktatás szándéka.

De nemcsak a tartalom, a könyvek formája is sok újat mond az érdeklődve lapozgatóknak. Segítségükkel nyommon kísérhetők a tankönyvek nyomdai technikái fejlődése is. Akad könyvnyomtatási szakszervezetekkel készült jegyzet is ebben az értékes papírrészetben. A mostani, túltelheztelt panaszok tanárjelöltek is bizonyára gondolkodóba esnek, ha kezükbe kerül Finczy Ernő neveléstudományi jegyzete, melynek 224 oldalát a budapesti egyetemen jegyezte le és adta ki két szorgalmas hallgató.

Chikán Ágnes

Diakarta Jim legújabb festménye

A Kansas állambeli Topeka városában egy inkognitoba burkolózó műgyűjtő 500 dollárt fizetett a Tornádó című festményért, amelynek alkotója Diakarta Jim, a topeka állattartó díjnyertes festője. Diakarta Jim, egy orangutan, nemrégiben nyerte el az első díjat a Kansas államban rendezett egy gyermekrajzversenyen, amelynek zsürije nem ismerte személyazonosságát.

Az állattartó igazgatója közölte, hogy a festményért kapott pénzt annak az ősz szegények a kiállítására fordítja, amelyet Jim párjaért, Daisyért fizettek. Az igazgató szerint a művészre nem gyakorolt hatást, hogy eladták egyik alkotását. Jim bánt májszolt, miközben átkarolta Daisyt, ez volt minden válassz, amit kaptnak tőle — tette hozzá az igazgató.

Gyűjtőszervevények

Minden gyermek tudja, hogy kik a filatelisták: azok az emberek, akik bélyegeket gyűjtenek. Elég sokan tudják azt is, hogy kik a filumenisták, vagyis a gyufacímkegyűjtők.

Valamivel kevésbé ismeretek a fromológisták — azok az emberek, akiknek az a szenvedélyük, hogy sajtínkákat gyűjtenek. Nyilván még kevesebben hallottak a vasúti jegyek gyűjtőiről és arról a furcsa szóról, amelyvel jelölik őket: peridromofilisták.

Amikor néhány évvel ezelőtt divatba jött a lakás-kulcsok tartoláncainak gyűjtése, a francia Nyelvstudományi Intézet tudósai a következő elnevezést találták ki számukra: kopoklefilisták.

Meg kell hagynunk: maga a szó is elég furcsán hangzik... A rendőrség mindenestre úgy határozott, hogyha egy kopoklefilista a tartoláncokkal együtt a kulcsokat is gyűjteni kezdi, nem téveszti szem elől az illetőt...